

О.С. Оврашко, ст. гр. ОА-09-1, С. П. Римар, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми розвитку молоді сім'ї в Україні

В статті розкриваються сутність поняття «сім'я» та її роль в суспільстві. Акцентується увага на причинах розпаду сім'ї та причинах небажання вступу до офіційного шлюбу. Розробляється програма по зміцненню молодих сімей та підвищенню ролі сім'ї в свідомості сучасного українця.

Актуальність даної теми полягає в тому, що Україна поряд із соціально-економічними проблемами опинилась віч-на-віч із серйозною демографічною кризою. Під загрозою перебуває інтелектуальний і моральний потенціал народу, що зумовлено різким зниженням життєвого рівня більшості сімей в Україні. Повільно зростають прибутки населення, а ціни і тарифи випереджають темпи їх зростання. Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Дану тему у своїх працях досліджували такі науковці, як: А. І. Антонов, Ю.Е.Альошина, Т. В. Буленко, С. В. Кратохвил, тощо [4].

Сімейну проблематику визначають також психологи, соціологи, демографи, найвідомішими з яких є такі як Т. В. Буленко, Лавріненко, Гончарук, Н. В. Туленков, Оксамитна, Пилипенко, М. О.Балакірева та інші [6].

Метою даної статті є дослідження мотивів до створення сім'ї та визначення тих причин, які впливають на їх розпад. А також виділення соціальних проблем щодо розвитку молоді сім'ї і розробка рекомендації щодо розв'язання сімейної кризи.

Сім'я – це мала соціальна група, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [7, С.237]. За Арістотелем, сім'я – перший вид спілкування людей. Вона є первинним осередком, з якого виникла держава. Об'єднання кількох сімей грецький мислитель називає «поселенням», вважаючи його перехідною формою від сім'ї до держави. За С. Манухіним, сім'я - це природна група, в якій з часом виникають стереотипи поведінки. Ці стереотипи створюють структуру сім'ї, яка визначає функціонування її членів, окреслюючи діапазон можливих варіантів їхньої поведінки та спрощуючи взаємодію між ними [4, С.80].

Важливим завданням, що стоять перед дослідниками сім'ї є вивчення джерел напруженості в сімейних стосунках, сімейних конфліктів, психологічних аспектів тих хронічних непогоджень, сварок, які призводять до дезорганізації сімейного життя і, в кінцевому результаті, до розлучення.

Д. Ледерер та П. Джексон вважають, що хороший шлюб характеризується наступними ознаками: толерантність, повага одне до одного, відвертість, бажання бути разом, подібність інтересів та ціннісних орієнтацій [8, С.76-77].

Сім'я виконує ряд функцій, таких як [2, С.55-72; 5, С.82-94] :

1. Матеріально-економічна функція, яку становить сімейний бюджет, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, здобуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил.

2. Житлово-побутова функція - це забезпечення сім'ї житлом, ведення домашнього господарства, організація домашнього побуту. За даними соціологічних досліджень, лише 5-7 % молодих сімей, що беруть шлюб, забезпеченні власним

житлом. Через 5 років спільного проживання власне житло мають 23 % молодих сімей, інші або проживають з батьками, або наймають (48,5 %) окрему квартиру чи кімнату в гуртожитках (особливо це стосується студентської сім'ї). Усі ці негаразди негативно позначаються на організації домашнього побуту і загалом – на мікрокліматі сім'ї.

3. Репродуктивна (демографічна) функція сім'ї полягає у відтворенні життя, продовженні людського роду, тобто в народженні дітей. Мається на увазі відтворення не тільки кількісне, а й якісне (народження фізично і психічно здорового покоління, без біологічних і психічних аномалій). Статистичні дані свідчать про те, що особливістю сучасної молоді сім'ї є її малодітність (більшість сімей, деє біля 52 %, має одну дитину), бездітність, відкладання народження дітей на невизначений період. Наприклад, станом на 1 грудня 2010 року чисельність населення України становила 45795,9 тис. мешканців. З початку року чисельність населення скоротилась на 167,0 тис. (-4,1 на 1000 осіб) [9].

Зараз, на початок XXI століття, кількість населення України продовжує скорочуватись, з 2001 по 2010 рік чисельність населення зменшилась на 5,1% [9].

4. Комунікативна функція сім'ї передбачає створення сприятливого сімейного мікроклімату, необхідного для психічно-емоційного відтворення сил членів сім'ї, внутрішньосімейного спілкування подружжя, батьків і дітей, сім'ї та оточуючого мікро- і макросередовища, а також її спілкування з духовними та інтелектуальними надбаннями суспільства (засоби масової інформації, література, мистецтво тощо). Дезорганізація шлюбно-сімейних відносин призводить до зниження соціальної активності людини, позначається на її працездатності, погіршує стан психічного та фізичного здоров'я, негативно впливає на програму сімейного виховання, збільшує кількість дитячих захворювань, сприяє появі важковиховуваності, формуванню ранньої девіантної поведінки, невротичних, психосоматичних розладів, збільшенню суїцидних вчинків.

5. Виховна функція полягає у передачі дітям дорослими членами сім'ї соціального досвіду. Успіх виховання залежить від виховного потенціалу сім'ї, який у свою чергу залежить від її матеріальних і побутових умов, чисельності та структури сім'ї, взаємостосунків, які складаються між всіма членами родини, особистого прикладу батьків, їх педагогічної культури, специфіки самого сімейного виховання.

6. Рекреативна функція сім'ї – це організація вільного часу та відпочинку сім'ї. Вона виконує роль збереження сім'ї як цілісної одиниці, зміцнює сім'ю, закріплює кращі традиції, має велике значення у вихованні дітей, емоційному єднанні подружжя. Проблема реалізації рекреативної функції молоді сім'ї полягає в тому, що зараз обмежені умови для раціонального проведення вільного часу. Адже фінансові проблеми не дають можливості реалізовувати свої потреби у відпочинку, оздоровлювати сім'ю в санаторії, будинках відпочинку, на морі, відправляти дітей у літній табір, мандрувати [10, С.74-76].

Серед інших проблем, що перешкоджають розвитку сім'ї, слід зазначити: погіршення дитячо-батьківських взаємин; загострення суперечностей між партнерами в орієнтації сім'ї на демократичний (з боку жінок) або патріархальний (з боку чоловіків) розвиток; дисфункціональний розвиток сім'ї [1, С.67];

Неможливість виконання сім'єю однієї функції веде за собою прорахунки у виконанні іншої функції. Тому для підтримки та розвитку нормальної життєдіяльності сім'ї необхідна державна політика, яка має бути спрямована на постійне удосконалення умов для реалізації економічного та духовного потенціалу сім'ї і має прагнути до того, щоб найменша кількість сімей потребувала допомоги, пільг, безкоштовних послуг тощо. Для цього слід постійно стимулювати внутрішні резерви сім'ї (економічні, демографічні, виховні, рекреативні), а також допомагати реалізувати їх.

Ситуація, яка склалася в сфері шлюбу і сім'ї вимагає невідкладного втручання зі програм суспільства, політиків, бізнесменів, вчених. Аналіз проблем, тенденцій,

механізмів функціонування сім'ї дозволить розробити концепції і програми допомоги. Науковий підхід до вирішення завдань соціальної і демографічної політики заключається у врахуванні об'єктивних процесів розвитку сім'ї і соціально-демографічних тенденцій, які дають можливість прогнозувати майбутнє інституту сім'ї.

Результати наукових досліджень, досвід роботи в психологічній консультації з питань шлюбу і сім'ї м. Луцька, самостійні дослідження дозволили виділити і описати сучасні тенденції у функціонуванні української сім'ї [3, С.45; 4, С.44-46,]:

- все більшого розвитку набуває неповна і позашлюбна сім'я;
- багато чоловіків і жінок свідомо не вступають у шлюб, а задоволення потреби в коханні пов'язують із пошуком сексуального партнера, а не створенням сім'ї;
- дошлюбна поведінка молоді характеризується активними сексуальними пробами на фоні недостатньої психосексуальної обізнаності;
- зростає кількість молодих сімей (до 39%), основним мотивом заключення шлюбів яких було "народження дитини". За нашими даними значна доля таких сімей (до 31%) розпадається протягом трьох років;
- серед мотивів вступу в шлюб у молоді домінують раціональний і матеріальний розрахунок;
- сучасна сім'я характеризується дезінтегрованістю і незахищеністю її членів перед зовнішніми факторами;
- значна частина молоді орієнтована на повторний шлюб і позашлюбні рязки (у випадку, якщо шлюб невдалий).

На сьогодні дослідження сім'ї в Україні, практична робота з сім'єю є доволі популярним напрямком психологічної науки і практики, особливо порівняно з попередніми роками, коли ця проблема знаходилася на периферії наукової думки. Так, зростають – як кількісно, так і якісно – установи та організації, що займаються проблемами сім'ї на державному рівні. Це насамперед установи, які реалізують державну політику допомоги сім'ї (Центри соціальних служб для молоді, відділи сім'ї та молоді, Служба у справах неповнолітніх). Діяльність недержавних фондів, організацій (Спілка захисту сім'ї та особистості, Центр екології сім'ї та ін.) також робить вагомий внесок у сферу практичної допомоги сім'ї та наукових досліджень. Ґрунтовними психологічними та соціально-психологічними дослідженнями проблем сім'ї займаються такі провідні наукові установи, як Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Інститут психології АПН України, Інститут соціальної і політичної психології АПН України, Інститут проблем виховання АПН України. Одним з основних об'єктів соціальної роботи виступають молоді сім'я та сім'ї, які мають проблеми у сімейному вихованні, сім'ї, які за особливостями своєї життєдіяльності потребують соціальної підтримки, допомоги, реабілітації. Це неблагополучні, багатодітні, студентські сім'ї, сім'ї мігрантів та біженців, сім'ї з дітьми і батьками-інвалідами, сім'ї з нестандартною дитиною, бідні й малозабезпечені сім'ї, сім'ї одиноких та неповнолітніх матерів та ін.

Так наприклад, Українським державним центром соціальних служб для молоді розроблена і впроваджена програма молоді сім'ї. Завдання цієї програми – програма розв'язання питань стабілізації молоді сім'ї, підготовка молоді до шлюбу, профілактика сімейної дисгармонії, сімейного неблагополуччя, підготовка молодих батьків до виконання батьківських обов'язків і реалізація рекреативних потреб сучасної молоді сім'ї. Ця програма пропонує систему роботи соціальних служб для молоді з молодію сім'єю:

- 1) підготовку молоді до сімейного життя;
- 2) роботу з молодими сім'ями у плані стабілізації сімейних стосунків;
- 3) допомогу батькам щодо розв'язання різноманітних проблем сімейного виховання;
- 4) соціальну реабілітацію у роботі з сім'єю. Розроблена система програм молодію сім'єю має на меті сприяти удосконаленню соціальної роботи за цими напрямками.

Підготовка молоді до сімейного життя передбачає формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу, оволодіння знаннями медико-соціальних проблем алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо.

Ця робота проводиться серед учнів шкіл, шкіл-інтернатів, ПТУ, ліцеїв, коледжів, вузів, у робітничих та студентських гуртожитках, а також з молодими парами, які подали заяву до ЗАГСу. До роботи залучаються спеціалісти: соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, наркологи, гінекологи, програм, венерологи, сексологи, психотерапевти, спеціалісти з планування сім'ї тощо.

Отже, існує велика кількість проблем, які необхідно вирішувати. Для цього необхідна ефективна державна політика, щодо розвитку сім'ї, цілеспрямована діяльність центрів і служб, які займаються проблемами сім'ї. Стало очевидно, мета підготовки до шлюбу повинна полягати у формуванні в людини потреби в сім'ї, що проявлялася б як бажання мати повноцінну сім'ю, жити в ній і відповідати за неї. Адже потреба молодої людини мати власну сім'ю – це потреба в традиційній, суспільно значимій формі реалізації і організації особистого життя, яка відповідає соціальній сутності людини та її об'єктивному призначенню. Це потреба поєднати своє особисте життя з життям особи протилежної статі через інтимно особистісне ставлення до неї, поєднати з метою досягнення традиційних «вічних» цілей людського існування (це – кохання, діти, сімейний затишок і щастя, спільна праця, підтримка здоров'я, спілкування з близькими і рідними людьми). Здійснення загальних цілей має означати для молодої людини досягнення життєвого успіху, одним із складників якого є сім'я. Справжній життєвий успіх ґрунтується на поєднанні особистого і суспільного інтересів у життєдіяльності людини. Він приходить до того, хто прагне максимально проявити себе – і на ниві праці, суспільної діяльності і на ниві сім'ї, особистого життя.

Список літератури

1. Алёшина Ю.Е. Цикл развития семьи: Исследования и проблемы / Вестник МГУ. Психология. Сер 14., 2004.-№ 2. - С. 60-72.
2. Алексеенко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах // Український соціум. К. : 2002. – 143 с.
3. Алексеенко Т. Ф. Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання / Алексеенко Т. Ф., Бойко В.П. // Соціологія сім'ї. К., 2004. - 139 с.
4. Антонов А.И. Кризис семьи и пути его преоделения / Антонов А.И., Борисов А.Л. – М.: Прогресс, 2007. - 86 с.
5. Балакірева М. О. Молоде покоління нової України: ескіз соціального портрету: навч. посібник. – К. : Знання-Прес, 2002. - 313 с.
6. Буленко Т. В. Соціально- психологічні основи функціонування сучасної сім'ї.- Київ, 2005. - С.52-53.
7. Кратохвил С.В. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. М., 2000.- 322 с.
8. Листопад О. А. Соц. аналіз проблем сучасної студентської сім'ї // Південноукр. днрж. пед. ін-т ім. Ушинського. Наук. вісник.:1999. Вип.8-9, с. 125-128.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
10. Українське суспільство: десять років незалежності (соціальний моніторинг та коментар науковців) / За ред. В.М.Ворони, М.О.Шульги.- К. : Інститут соціології НАН України, 2001. - 662 с.

Одержала 21.04.11